УДК 328.185:07016(477)

DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2021.38.32>

ЗАПОБІГАННЯ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ ЯК ЕЛЕМЕНТ АНТИКОРУПЦІЙНОГО ДИСКУРСУ

Віолета Походєєва

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
кафедра політичних теорій*

вул. Фонтанська дорога, 23, 65000, м. Одеса, Україна

У статті досліджується процес протидії дезінформації як елементу антикорупційного дискурсу. Останнім часом проблема протидії дезінформації в антикорупційному дискурсі посідає місце у топ-новинах основних медіаресурсів України. Масмедіа впевнено називають однією з головних складових частин політичного процесу інформаційного суспільства. У світі вже декілька десятиліть тому ствердилася модель інформаційного суспільства, в який ресурс інформації домінує над силою та є визначальним фактором функціонування державних інститутів. У діяльності масмедіа наявні упередження та маніпуляції (від замовчування подій до розстановок неправильних акцентів), а вплив дезінформації реалізовується у зміні поведінки цільової аудиторії через зміну суспільної свідомості. Тут варто розглянути термін «дезінформація», який сьогодні у багатьох на слуху. Це неправдива, маніпулятивна, оманлива інформація, що навмисно розповсюджується для досягнення певних політичних цілей. Дезінформація є системним соціальним явищем, а її політичний вплив найбільше проявляється під час турбулентності – криз, війн, трансформацій. В останнє десятиліття боротьба з дезінформацією набула значного резонансу не лише в Україні, але й в усьому світі, адже розвиток масмедіа не лише надає приклади позитивних зрушень у публічній сфері, а й сприяє розповсюдженню дезінформації. У світі створюються аналітичні центри, реалізуються громадські ініціативи задля вивчення проблеми дезінформації та запобігання їй. Україна тут не є винятком. У 2021 році з ініціативи Президента України були створені Центр протидії дезінформації та Центр стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки. Звісно, влада нині є апріорі публічною, оскільки вона перебуває у полі «відкритості» громадськості завдяки масмедіа, і може здаватися, що протидією дезінформації повинна займатись виключно держава. Проте насправді це завдання для кожного громадянина України, а в основі цього важливого політичного процесу має знаходитись антикорупційний дискурс.

Ключові слова: дезінформація, антикорупційний дискурс, запобігання корупції, масмедіа, медіаскандали, влада.

В останні роки значно посилилася роль масмедіа у процесі запобігання корупції. Масмедіа сприяють формуванню антикорупційного дискурсу, який має вплив на владу та суспільство. Відзначимо, що «у демократичних країнах завдяки розвитку мережевих медіа відбувся «демократичний зсув» влади. Відтепер масмедіа стали «нічним вартовим» суспільства, який спостерігає, оцінює, запобігає. Медіа мають «наглядати» (а у сучасній культурі й «карати») за представниками влади, аби останні не зловживали повноваженнями» [1]. Сьогодні влада перебуває в центрі уваги масмедіа, що автоматично перетворює її на справді публічну, відкриту, незважаючи на те, чи хоче вона цього. Пріоритетом у діяльності публічної влади в Україні має визначатись антикорупційний дискурс. Погодимося із тим, що «дискурс завжди наділяє певним значенням ті політичні практики, які складаються на рівні окремого політика чи соціальної групи. Дискурс відображає й одночасно обмежує соціальну, епістемологічну і риторичну практику групи» [2]. Основні теми

антикорупційного дискурсу нині є в центрі уваги громадян, вони завжди викликають увагу суспільства.

Масмедіа впевнено можна назвати одним із найвпливовіших чинників політичного процесу: ресурс інформації домінує над силою та є одним із визначальних факторів функціонування публічної влади. Погодимося із А. Близнюк, що «медіа відіграють велику роль у політичному, ідеологічному, правовому тощо житті держави. Тому вони постійно є об'єктом боротьби та змагання різних політичних сил. Контроль над медіа означає передусім контроль над створенням соціальних міфів, які впроваджують у масову свідомість. А соціальні міфи керують людьми, їхніми думками та вчинками. Тому боротьба за владу у тій чи тій державі супроводжується найчастіше запеклою боротьбою за контроль над медіа. Мета інформаційного впливу медіа полягає у зміні поведінки суб'єкта через перформатування його свідомості, зміни «картини світу» [3]. Масмедіа посідають важливу нішу у комунікативному процесі, оскільки вони можуть підвищити довіру громадськості до політичних інститутів, чиновників та їхньої діяльності. Співпраця, з одного боку, медіа, а з іншого – політичних інститутів без дотримання стандартів політичного діалогу, відкритості, доброчесності та якості може викликати численні проблеми. Отже, якщо висвітлення політичної події у медіа характеризується об'єктивністю, неупередженістю та врівноваженістю, то його можна назвати якісним. Звісно, також у матеріалах медіа присутні упередження та маніпуляції. Їхня зброя – від замовчування певних фактів до маніпулятивного розміщення акцентів та перекручування інформації (це ще називають технологією «спін»). Дезінформація входить до основних інструментів, які активно використовуються у пострадянських масмедіа. Цей термін в останні роки у всіх на слуху, а значить, слід навести його визначення: «дезінформація – це спотворена, свідомо неправдива, провокаційно-тенденційна інформація, поширена як правдива з метою введення в оману громадськості, політичних опонентів, конкурентів тощо» [4]. Дезінформації завжди притаманна певна мета (зокрема, політична), а характерно її рисою є системність. Тобто завдяки дезінформації у громадян створюється цілісна спотворена система сприйняття світу. В останні роки цей термін знаходиться у фокусі уваги багатьох країн і міжнародних організацій, оскільки розвиток нових технологій не лише відкриває нові можливості, але і сприяє тому, що дезінформації стає більше і поширюється вона все швидше. Інформаційний вплив масмедіа полягає у зміні поведінки обраної частини суспільства («цільова аудиторія») через зміну її свідомості, сприйняття світу. Дезінформація є системною, адже цілком правдиві новини також можуть використовуватися зі шкідливою метою, навіть без висмикування з контексту. Дезінформація переважно спрямована на емоційну сферу сприйняття.

Згідно з даними соціологічного дослідження методом опитування, проведеного Агентством США з міжнародного розвитку спільно з Internews Ukraine, 77% українців станом на 2020 рік визнають існування дезінформації, натомість 58% громадян не вважають її серйозною проблемою [5].

Таким чином, медіа є ефективним засобом маніпуляції масовою свідомістю у процесі формування антикорупційного дискурсу. Дезінформація стає елементом, який заважає становленню антикорупційного дискурсу в Україні. Природно, що боротьба з дезінформацією стає предметом посиленої уваги політиків та державних діячів. Президент України у 2021 році створив Центр протидії дезінформації та Центр стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки. Перший «забезпечує протидію як наявним, так і прогнозованим загрозам нацбезпеці та національним інтересам в інформаційній сфері, виявляє та протидіє дезінформації, пропаганді, деструктивним інформаційним впливам і кампаніям, а також має запобігати спробам маніпулювання громадською думкою» [6]. До сфери активної діяльності Центру відносять

запобігання поширенню неправдивої інформації та «фейків» у масмедіа. Очільниця центру Поліна Лисенко зазначила: «Центр створили для протидії пропаганді, деструктивній дезінформації, а також перешкоди маніпуляціям громадською думкою. Наша мета тут – виявити та верифікувати дані, які можуть мати маніпулятивний і дезінформаційний характер» [7].

Центр має на меті співпрацювати з масмедіа задля визначення цілей протидії дезінформації. Основним інструментом протидії дезінформації будуть звіти даних з масмедіа та інших джерел, які будуть вивчатись аналітиками, що даватимуть оцінку інформації на предмет загрози суспільству та необхідної реакції на неї з боку влади. Сам Центр буде реалізовувати функцію наглядча, який зможе готувати подання до РНБО щодо впровадження санкцій проти каналів дезінформації. Проте пріоритет у роботі фахівців центру буде надаватися насамперед діалогу з медіа, що надали неправдиву інформацію. Прототипом у реалізації проекту створення центру протидії дезінформації стали аналогічні структури у країнах Європейського Союзу та США. Олександр Ткаченко, міністр культури та інформаційної політики України, наголосив, що «у міністерстві питанню протидії дезінформації приділяють особливу увагу: перша пов'язана зі створенням Центру протидії дезінформації. Одночасно розпочато програму координації дій з Міністерством освіти та Мінцифрою щодо проекту медіаграмотності. Рухаючись цими двома напрямками у співпраці з РНБО, офісом Віце-прем'єрки з європейської інтеграції, МЗС, Мінцифрою, сподіваємося найближчим часом відповісти на ті виклики, які нам дає російська пропаганда. Плануємо працювати разом із фактчекінговими організаціями заради синхронізації дій і створення спільної платформи, щоб можна було не лише виявляти акти фейків та маніпуляцій, але й протидіяти їм за допомогою позитивних українських наративів» [8]. Боротьба з дезінформацією є у фокусі уваги багатьох країн світу. Так, згідно з даними Oxford Internet Institute, в 2019 році уряди 70 країн світу вдавалися до проведення організованих кампаній, спрямованих на протидію дезінформації. У 2020 році ця цифра зросла до 81 країни [9]. Фінляндія, яка очолює рейтинг стійкості до дезінформації, запровадила освітні програми з медіаграмотності на державному рівні, їх включено в систему освіти, відповідні програми там реалізуються навіть на рівні дитячих садків і шкіл.

Щодо Центру стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки, то він являє собою структуру, яка дасть змогу захищати національний інформаційний простір від свідомих викривлень. Його діяльність спрямовано на об'єднання зусиль громадськості та публічної влади у боротьбі з дезінформацією. Зокрема, ЦСКІБ зосереджуватиме свою роботу на таких напрямках, як:

- стратегічні комунікації, що включатимуть розроблення контрнативів РФ, проведення інформаційних кампаній, включення українських наративів у щоденну комунікацію Уряду;
- створення онлайн-ресурсу, який активно реагуватиме на інформаційні атаки;
- регулярне сповіщення про гібридну агресію з боку Росії на міжнародному рівні, спільне напрацювання механізмів із протидії дезінформації з міжнародними партнерами [10].

В. Зеленський наголошує, що «Центри мають стати міжнародним хабом протидії дезінформації та пропаганді в усьому світі» [11]. Ремі Дюфлю, заступник голови Представництва Євросоюзу в Україні, на форумі «Зміцнення свободи медіа в Україні» зазначив, що Європейський Союз активно бореться з дезінформацією протягом багатьох років, систематично здійснюючи моніторинг та протидію брехні. Він наголосив: «Підхід Європейського Союзу полягає в тому, щоб підсилити і надати можливості широкому колу учасників, серед яких громадянське суспільство, медіа, академічні кола, приватний сектор, а особливо онлайн-платформи та рекламодавці, щоб захистити наші демократії від іноземного втручання та дезінформації» [12].

Виконуючи важливу функцію – формуючи антикорупційний дискурс, масмедіа часто стають опонентом держави, адже пропонують власне бачення корупційних скандалів. Відзначимо, що «дослідження політичного дискурсу вимагає постійної уваги до політичних наративів і моделей реальності. Інакше кажучи, у фокусі аналізу перебувають тексти та контексти боротьби за владу. Дискурс є водночас простором та інструментом політичної конкуренції. З одного боку, це простір боротьби за владу, місце перетину візій минулого, сучасного та майбутнього політичних відносин, який надає певне значення практикам. З іншого боку, дискурс є досить ефективним інструментом політики, завдяки якому суспільству нав'язується воля правлячого класу» [13]. На прикладі антикорупційного дискурсу можна побачити вплив дезінформації та оцінити роль створених Центрів щодо протидії їй. Водночас у діяльності медіа також можуть переважати приватні (передусім – олігархічні), а не суспільні інтереси. Це стосується усіх представників «медіацеху»: власників, редакторів та журналістів. Слідуючи своїм егоїстичним інтересам, вони починають «гру» у дезінформацію. На заваді цьому стають як інші медіа, так і громадські об'єднання та органи публічної влади. Протистояння масмедіа та влади – звичне явища для демократії, але воно має відбуватись у визначених межах. Зокрема, у процесі формування антикорупційного дискурсу інтереси, бачення та реакція влади дуже часто працюють із метою мінімізації скандалів. Саме тому представники публічної влади не мають контролювати процес створення новин та розповсюдження інформації. Водночас масмедіа у намаганні підвищити рейтинг чи відпрацювати політичне замовлення вдаються до дезінформації. Саме на заваді цьому має стати діяльність Центру протидії дезінформації.

Список використаної літератури

1. Походєєва В. Протидія дезінформації як технологія формування антикорупційного дискурсу. Одеса: XI Національний конвент МАСПН(Україна), 2021. № 11.
2. Яковлев Д. Мы диалектику учили не по Гегелю. Философия в зеркале политической пропаганды: попытка антропологического подхода. Одеса: Актуальні проблеми філософії та соціології, 2019. № 25. 10–14 с.
3. Близнюк А. Співпраця медіа, держави та бізнесу: чи є шанси для прав людини? Київ, 2018. URL: <file:///Users/mac/Downloads/Digest-p.pdf> (дата звернення 05.10.2021).
4. Капелюшний В. Енциклопедія Сучасної України: електронна версія. Київ, 2006. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=21273 (дата звернення 01.10.2021).
5. Гриценко С. Ставлення населення до ЗМІ та споживання різних типів медіа. Київ, USAID-Internews, 2020. URL: <https://internews.in.ua/uk/news/ponad-80-ukrajintsiv-stykalysya-iz-dezinformatsijeyu-pro-covid-19-nove-opytuvannya-usaid-internews/> (дата звернення 03.10.2021).
6. Президент затвердив Положення про Центр протидії дезінформації. Київ, 2021. Офіційне інтернет-представництво Зеленського В.О. URL: <https://www.president.gov.ua/news/prezident-zatverdiv-polozhennya-pro-centr-protidiyi-dezinfor-68317> / (дата звернення 05.10.2021).
7. У Києві презентували Центр протидії дезінформації. Бонн, 2021. Deutsche Welle. URL: <https://www.dw.com/uk/u-kyievi-prezentuvaly-tsentr-protydii-dezinformatsii/a-57110425> (дата звернення 01.10.2021).
8. Протидія дезінформації: європейські підходи та стандарти. Київ, 2021. Офіс Ради Європи в Україні. URL: <https://www.coe.int/uk/web/kyiv/-/responding-to-disinformation-european-practices-and-standards> (дата звернення 08.10.2021).
9. Social media manipulation by political actors now an industrial scale problem prevalent in over 80 countries. Oxford, 2021. Oxford Internet Institute. URL: <https://www.oii.ox.ac.uk/news/>

- releases/social-media-manipulation-by-political-actors-now-an-industrial-scale-problem-prevalent-in-over-80-countries-annual-oxford-report/ (дата звернення 06.10.2021).
10. Презентовано Центр стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки. Київ, 2021. Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/prezentovano-centr-strategichnih-komunikacij-ta-informacijnoyi-bezpeki> (дата звернення 02.10.2021).
 11. Зеленський В. Форум «Україна 30. Культура. Медіа. Туризм». 2021. Київ. URL: <https://ukraine30.com/culture/> (дата звернення 05.10.2021).
 12. Проєкт «ЄС та Рада Європи працюють разом для зміцнення свободи медіа в Україні». Київ, 2021. Офіс Ради Європи в Україні. URL: <https://www.coe.int/uk/web/kyiv/eu-and-council-of-europe-working-together-to-support-freedom-of-media-in-ukraine> (дата звернення 12.10.2021).
 13. Яковлев Д. Дискурс вітчизняних медіа щодо країн Балтії. 2021. Одеса. Актуальні проблеми філософії та соціології, №26, 82–87.

PREVENTION OF DISINFORMATION AS AN ELEMENT OF ANTI-CORRUPTION DISCOURSE

Violeta Pokhodieieva

National University Odesa Law Academy,

Department of Political Theories

Fontanska Road str., 23, 65000, Odesa, Ukraine

This article examines the process of combating misinformation as an element of anti-corruption discourse. Recently, the problem of counteracting misinformation in the anti-corruption discourse has taken its place in the top news of the main media resources of Ukraine. The mass media is confidently called one of the main components of the political process of the information society. The model of the information society has been established in the world for several decades, in which the resource of information dominates over the force and is a determining factor in the functioning of state institutions. Undoubtedly, there are prejudices and manipulations in the work of the mass media (from the silence of events to the placement of incorrect accents), and the influence of misinformation is realized in changing the behavior of the target audience through a change in public consciousness. Here we should consider the term misinformation – a word that many hear. This is false, manipulative, misleading information that is deliberately disseminated to achieve certain political goals. Misinformation is a systemic social phenomenon, and its political influence is manifested during turbulence – crises, wars, transformations. In the last decade, the fight against misinformation has gained considerable resonance not only in Ukraine but all over the world. The development of the mass media provides examples not only of positive changes in the public sphere, but also contributes to the spread of misinformation. Analytical centers are being set up around the world, and public initiatives are being implemented to study the problem of misinformation and prevent it. Ukraine is no exception. In 2021, on the initiative of the President of Ukraine, the Center for Countering Disinformation and the Center for Strategic Communications and Information Security were established. Of course, the government today is *a priori* public, as it is in the field of «openness» to the public due to the mass media, and it may seem that the fight against disinformation should be dealt with exclusively by the state. However, in reality, this is a task for every citizen of Ukraine, and anti-corruption discourse must be at the heart of this important political process.

Key words: disinformation, anti-corruption discourse, prevention of corruption, mass media, media scandals, government.